

עיונים לשבת פרשת עקב עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

ללמוד וללמד

הרב שאולי גרינפלד

ורק לאחר מכן⁸ מלמד אותנו הרמב"ם את חובת האדם ללמוד בעצמו:

"מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר"⁹.
"כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל ייסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו".

הרי שגם הגמרא וגם הרמב"ם, בחרו להקדים את החובה ללמד תורה, לחובה ללמוד תורה.

בספר המצוות¹⁰, שכאשר הגדיר הרמב"ם את מצוות תלמוד תורה כתב כך:

"היא שצונו ללמוד חכמת התורה וללמדה, וזהו שנקרא תלמוד תורה, והוא אמרו 'ושננתם לבניך'. ולשון ספרי¹¹ 'לבניך אלו תלמידך'.

הרי שהרמב"ם כולל את החובה ללמד תורה את הבנים והתלמידים, כחלק מהגדרת המצווה של תלמוד תורה.

קביעתו זו של הרמב"ם, שמצוות תלמוד תורה, ללמוד וללמד אחת היא, לא היתה מוסכמת על מוני מצוות שקדמו לו. רס"ג¹², מנה שתי מצוות:

"ללמוד וללמד דת".

הרי שלדעתו יש מצווה אחת ללמוד תורה, ומצווה נוספת ללמד תורה.

במסכת קידושין¹ מבוארות חובות האב כלפי בנו:
"האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות".

את המקור של החובה על האב ללמד את בנו תורה, למדה הגמרא² מהפרשה שלנו:

"ללמדו תורה. מנלן- דכתיב³: 'ולמדתם אתם את בניכם'".

ולאחר מכן, מביאה הגמרא את המקור לחובת האדם ללמוד תורה בעצמו:

"והיכא דלא אגמריה אבוא- מיחייב איהו למיגמר נפשיה⁴, דכתיב⁵: 'ולמדתם'".

בעקבות כך פתח הרמב"ם את הלכות תלמוד תורה⁶ בהלכה זו:

"נשים ועבדים פטורים מתלמוד תורה, אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר: 'ולמדתם אתם את בניכם לדבר בהם'".

עוד ממשיך הרמב"ם, ומרחיב את מצוות לימוד התורה מעבר ללימוד הבנים⁷:

"ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצווה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אף על פי שאינם בניו".

הלכה ג' והלכה ח'.	8
כלומר: כשיגיע למצב שהוא מכיר בכך שהוא צריך ללמוד תורה. עשה י"א.	9
ואתחנן פיסקא ל"ד ד"ה לבניך.	10
מניין המצוות לרס"ג, אות ג' שורה שנייה. מצוות י"ד ט"ו.	11
	12

1	כ"ט.
2	שם עמוד ב'.
3	דברים י"א, י"ט.
4	ואם אביו לא ללמדו תורה, מחויב האדם ללמד את עצמו.
5	דברים ה, א: 'ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום, ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם'.
6	א, א.
7	שם הלכה ב'.

בעל הלכות גדולות¹³ מנה בנפרד הן את המצווה ללמוד בעצמו [עשה ל"ח], הן המצווה ללמד תלמידים [עשה ל"ט], והן את המצווה ללמד את הבנים [עשה ע"א], מעבר לכך שכבר מנה קודם לכן את מצוות תלמוד תורה [עשה כ"ד].

אולם כאמור הרמב"ם מנה את הכל במצווה אחת- ללמוד תורה, וללמדה הלאה את הבנים ואת התלמידים. ואפילו הקדים ללמד את ההלכות העוסקות בללמוד תורה, על פני ההלכות העוסקות בללמוד תורה.

דברים אלו, מתאימים לפירוש שהביא המהרש"א, על דברי הגמרא בסנהדרין¹⁴. הגמרא אומרת:

"אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר¹⁵ 'כי אדם לעמל יולד', איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר¹⁶ 'כי אכף עליו פיהו' - הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר¹⁷ 'לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך' - הוי אומר לעמל תורה נברא".

וכתב על כך המהרש"א¹⁸:

"לעמל פה נברא כו'. והיינו עמל פה שטורח ולומד וחוזר עליה בכל יום, אי נמי¹⁹ שעומל ומלמדה לאחרים... והרמז שמעתי בזה במילת 'לעמל' שהוא ראשי תיבות: ללמוד על מנת ללמד".

הפסוק באיוב, מלמד אותנו ש'אדם לעמל יולד'. ומפרש רבי אלעזר בגמרא, שהכוונה לעמל הפה בלימוד התורה. ומבאר המהרש"א, שעמל הפה בלימוד התורה, היינו כאשר האדם עומל ומלמד את התורה לאחרים.

הרי שעיקר מצוות לימוד התורה, הוא דווקא הלימוד לאחרים, שהרי זהו ה'עמל' שבשבילו האדם נולד. ובזה מובן היטב מדוע הרמב"ם מנה את הלימוד לעצמו ולאחרים במצווה אחת, ואף הקדים את

ההלכות ה'ללמד' להלכות ה'ללמוד'.

אך נשאר לנו להבין, מדוע דווקא מה שהאדם מלמד תורה את האחרים, הוא זה שנקרא 'עמל', ונחשב לעיקר מצוות תלמוד תורה? לכאורה היינו אומרים שעיקר המצווה היא שילמד האדם לעצמו, ומה שילמד גם אחרים, אינה אלא מעלה נוספת.

גיסי, הרב עמיחי כינרתי יבדל לחיים טובים וארוכים, הביא לכך בחוברת הנקראת לשם שמים²⁰, ביאור נפלא שכתב חמיו, הרב יצחק מאיר האיתן זצ"ל, שהיה הרב של השומרון:

"ה'ללמד' קשה הרבה יותר מה'ללמוד'. כאן צריכה להיות הבנה בהירה ומקיפה בסוגיה הנלמדת, והבנה זו דורשת עמל ויגיעה רבה של הלומד, ואין מקום לתרמית. את עצמו אפשר לרמות שכאילו מבין, אבל לזולת אי אפשר להסביר דברים קלושים ולא מדויקים. זוהי אחריות גדולה ביותר ודורשת זהירות וצלילות הדעת. ה'ללמד' אמצעי להשגת עמל התורה ועמקות הבנתה".

כאשר האדם לומד לעצמו, הוא יכול להרשות לעצמו 'לעגל פינות'. להשאיר עניינים שלא הובנו כל צרכם, ולהמשיך הלאה. אך כאשר אדם מלמד אחרים, אין לו ברירה- הכל חייב להיות מובן כמו שצריך. הוא חייב לדעת כיצד להגדיר את המושגים המוזכרים, כיצד לבאר את המילים הקשות, לדעת להעביר את התכנים במילים וסגנון שיהיו מובנים לתלמידים- כל זאת לא יוכל לעשות בלי להבין היטב את הדברים בעצמו. הרי שהמלמד לאחרים חייב לעמול על תלמודו הרבה יותר ממי שלומד לעצמו בלבד, ובכך גם זוכה ליותר הבנה והעמקה ללימוד של עצמו.